

konular yer almıştır. Hz. Peygamber'in vefatında Amr Necran'da bulunuyordu. Esved el-Ansî'nin İslâm'dan ayrılıp peygamberlik davasına kalkışmasına bizzat şahit olmuştur. Hz. Osman'la kapı bir komşu olan Amr b. Hazm, Osman'a karşı ayaklananlara evinin kapısını açmış, halifeyi şehid edenler onun evinden öbür tarafa geçmişlerdir (bk. Taberî, IV, 383, 393). Oğlu Yezîd'e biat edilmesini isteyen Muâviye'ye de şiddetle karşı çıkmıştır.

Kendisinden oğlu Muhammed, karısı Sevde bint Hârise, Nadr b. Abdullah es-Sülemî ve Ziyâd b. Nuaym el-Hadramî hadis rivayet etmişlerdir. Onun vasıtasıyla nakledilen hadisler Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî'nin *Sünen*'leriyle İmam Mâlik'in *el-Muvaftâh*'ında ve İbn Hibbân'ın *Şahîh*'inde yer almıştır.

Ailesine Hz. Peygamber tarafından zehirli hayvan sokmasına karşı, ayrıca nazar ve kulak ağrısı için nefes etme (ruk-ye) izni verilen Amr'ın Hz. Ömer devrinde vefat ettiği ileri sürülmüşse de, Yezîd'e biat edilmesi hususunda Muâviye'ye karşı çıktığı dikkate alınırsa, 51-54 (671-674) yılları arasında öldüğüne dair rivayetler kuvvet kazanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, 1010; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 241-243; III, 70; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 267; III, 486; V, 69; Belâzûrî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 80-81; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), III, 128-130, 228; IV, 383, 385, 393; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 517; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 496; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, IV, 214; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 532; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 20-21; *Tecrid Tercemesi*, V, 55-56; XII, 87; M. Âsim Köksal, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1981, X, 42-57.

SELMAN BAŞARAN

AMR b. HUREYS

(عمرو بن حريث)

Ebû Saîd Amr b. Hureys
b. Amr el-Kureşî el-Mahzûmî
(ö. 85/704)

Küfe'de yerleşen ilk Kureyşli sahâbî.

Hicretten yaklaşık iki yıl önce veya Bedir günü doğduğuna dair rivayetler vardır. Ancak, Medine'de Hz. Peygamber'in, elindeki okla bir ev yeri çizdikten sonra ona, "Bunu sana veriyorum" (Ebû Dâvûd, "Hârâc ve İmâre", 34) dediği dikkate alınırsa, o zaman yaşının pek de küçük olmadığı anlaşılır. Babası ve kardeşi Saîd de sahâbîdir. Kureyş'in bir kolu olan Benî Mahzûm kabilesine nisbet edilerek el-Mahzûmî diye anılır. Hz. Pey-

gamber, çok küçük yaşta huzuruna getirilen Amr'ın başını okşamış, alışverişinin bereketli olması için dua etmiştir. Bu dua bereketiyle Amr daha sonraları yerleştiği Küfe'nin en büyük zenginlerinden biri olmuştur. Küfe kurulduktan hemen sonra oraya göç eden Amr, Küfe Mescidi yanında bir taraftan ibrişim ve elbise ticaretinin, öte yandan dinî ve edebî sohbetlerin merkezi olan büyük bir bina yaptırdı. Emevîler'in Irak valisi Ziyâd b. Ebû Süfyân, kışı geçirmek üzere Basra'ya gittiğinde yerine Amr'ı vekil bırakırdı.

Amr b. Hureys ticaretin yanı sıra hadis rivayetiyle de meşgul olmuştur. Doğrudan Hz. Peygamber'den, ayrıca Hz. Ebû Bekir, Ömer, Ali, İbn Mes'ûd ve kardeşi Saîd'den rivayetleri vardır. Kendisinden başta oğlu Ca'fer olmak üzere Küfe hadis ekolünün tanınmış muhaddisleri rivayette bulunmuşlardır. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (IV, 306-307) yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 306-307; Ebû Dâvûd, "Hârâc ve İmâre", 36; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 23; Buhârî, *et-Tarihü'l-kebir*, VI, 305; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 46; a.mlf., *Kitabü's-Şikâat*, Haydarâbâd 1393-99/1973-79, III, 272; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 213-214; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 417-419; a.mlf., *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Kahire 1971, I, 404; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), IV, 619; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 17; Wensinck, *Mu'cem*, VIII, 209.

MÜCTEBA UÇUR

AMR b. KAYS el-MÜLÂİ

(عمرو بن قيس الملائى)

Ebû Abdillâh
Amr b. Kays el-Mülâî
(ö. 146/763)

İlk devir Küfe muhaddis ve sûfilerinden.

Küfe'nin beş büyüğünden biri olarak tanınır. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Dokumacılık yaptığı için Bezzâz, çarşaf sattığı için de Mülâî lakabı ile meşhur oldu. Süfyân es-Sevrî'yi yetiştirdi. Hayatını zikir, ilim, ibadet ve mezarlıklarda ağılamakla geçirdiği rivayet edilir. Vefat yeri hakkında kaynaklarda farklı bilgiler (İran, Şam, Sicistan, Küfe, Bağdat) bulunmaktadır. "Nefsinle meşgul olduğunda insanları, insanlarla meşgul olduğunda da nefsinin unutursun" diyen Amr'ın *abdâl**lardan olduğu söylenir. Ebû İshak es-Sebîî, Semmâk b. Harb, Atıyye el-Afvî, Atâ b. Ebû Rebâh ve İkrî-

me gibi tâbîilerden rivayette bulunmuş. Bağdat'a gittiğinde Ahmed b. Hanbel ile görüşerek güvenini kazanmıştır. Süfyân es-Sevrî, Ebû Hâlid el-Ahmer ve Muhâribî kendisinden hadis rivayet etmiş, sayıları fazla olmayan bu hadisler *Şahîh-i Müslim* ile dört meşhur *Sünen*'de yer almıştır. Buhârî ise onun rivayetlerine *el-Edebü'l-müfred*'inde yer vermiştir. Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtîm er-Râzî ve Nesâî güvenilir bir râvi olduğunu söylemişlerdir. Zâhid ve muhaddis vasfının yanında *kârî** olarak da tanınmıştır. Kıraatteki hocalarından biri Âsım b. Behdele'dir. Süfyân es-Sevrî ona büyük değer verir, adını hürmetle anar, Kur'an okumayı ve dinî bilgileri ondan öğrendiğini söylerdi.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Cerh ve't-tâ'dil, VI, 254-255; Sülemî, *Tabakât*, s. 68; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 100-108; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, III, 124-126; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 250-251; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 92-93. İRFAN GÜNDÜZ

AMR b. KÜLSÜM

(عمرو بن كلثوم)

Ebû'l-Esved (Ebû Abbâd) Amr b.
Külsüm b. Mâlik
(ö. 584 veya 600 m.)

Muallaka şairlerinden.

Irak topraklarında bulunan Tağlib kabilesinin Cüşem koluna mensuptur. Babası Araplar'ın tanınmış süvarilerinden Külsüm b. Mâlik, annesi ise Arap şairlerinden Mülhelhil b. Rebia'nın kızı Leylâ'dır. Kaynakların müştereken kaydedildiğine göre daha on beş yaşında iken kabile reisi olan Amr Arap yarımadası, Şam, Irak ve Necid'de dolaştı. Bulduğu bölgelerde gösterdiği cesaret ve kahramanlıklarla tanındı. Bu sebeple, "Amr b. Külsüm'dan daha atılgan" (أفك من عمرو بن كلثوم) sözü Araplar arasında darbimesel haline geldi. Son derece gururlu olan Amr'ın Hîre Hükümdarı Amr b. Hind'i öldürdüğü de bilinmektedir. Rivayete göre bu olay şöyle cereyan etmiştir: Amr b. Külsüm, Bekr ve Tağlib kabileleri arasındaki bir anlaşmazlığın halli için Hîre Hükümdarı Amr b. Hind'i ziyarete gelmiş, bu münasebetle inşad ettiği bir kasidesinde şair, hükümdara Bekr kabilesine yakınlık göstermekten sakınmasını tavsiye etmiş, hatta bu hususta tehditkâr bir ifade kullanmıştır. Buna kızan Amr b. Hind, kendisine arz edilen meselede Bekr kabilesi lehinde hüküm vermişti. Amr b.

Külsüm ve beraberindekiler, bu ziyaretten kızgın ayrılmışlardı. Amr b. Hind bir ara şaire haber göndererek annesi Leylâ'nın kendi annesini ziyaret etmesini istedi. Leylâ ziyarete gitti, fakat hükümdarın maksadı, şairin annesini kendi annesine hizmet ettirmek ve böylece onların gururunu kırmaktı. Leylâ bunu yapmadı. Bu yüzden çıkan münakaşa üzerine hükümdar adamlarını çağırıldı. Bu nu işiten Amr b. Külsüm koşup geldi ve asılı duran bir kılıçla Amr b. Hind'in kafasını kesti (m. 568 [?]).

Daha sonra muallakat arasına alınacak olan bu kasidenin ilk bölümünü, Amr b. Hind'i ziyarete geldiği zaman onun huzurunda okuduğu söylenmektedir. Kasidenin ikinci kısmını ise şair, Hîre melikini öldürdükten sonra tamamlamıştır. Diğer rivayetler de dikkate alındığında, vâfir bahrindeki bu ünlü kasidenin muhtelif vesilelerle tamamlandığı anlaşılır. Akıcı, sade ve külfetten uzak bir dille yazılmış olan kasidede tabiat tasvirlerinden çok fahr ve hamâset unsurları ağırlıktadır. 150 yıl yaşadığı söylenen Amr'ın muallaka*sı folklorik bir değere de sahiptir: Câhiliye Arapları'nın dinî yaşayışları, gelenekleri, sanatları, raksları, kadınların putların etrafında dönmeleri, savaşa katılmaları, savaş atları, çocukların ağaçtan yapılmış kılıçlar ve topolarla oynamaları gibi konular hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Muallakasının sonlarında yer alan bir beyitte şair, kâfile halindeki develeri denizlerdeki gemilere benzetmekte ve Tağlibiler'i denizlerin üstünü gemilerle doldurmuş olmalarıyla övmektedir. Dolayısıyla bu beyitte Câhiliye devri şairlerinde nâdir görülen deniz ve gemi tasvirlerinden biri yer almaktadır (bk. *İA*, X, 312). Klasik tarzda sevgili anılırken, kabilesiyle birlikte obayı terkedince obadan artakalan izlerin (talel) tasviri ile kasideye başlandığı halde, Amr b. Külsüm kasidesine zafer sevincini kutlamak için şarap içmenin keyfini tasvirle başlamaktadır. Bu muallakanın günümüze ancak 104 ile 116 beyit arasında değişen bir kısmı ulaşmıştır. İbn Keysân tarafından *Şerhu Mu'allakati 'Amr b. Külsüm* adıyla yapılan şerhi Kahire'de M. İbrâhim el-Bennâ tarafından neşredilmiştir (1980). Diğer şiirleri başta *el-Eğânî* olmak üzere çeşitli eserlerde dağınık vaziyette bulunmaktadır. Ayrıca İbnü's-Sikkî't'in tertiplelediği divanını F. Krenkow, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Fâtih, nr. 5303) yegâne nüshasını

esas olarak *el-Meşnik* mecmuasında yayımlamıştır (1922).

Amr'ın divanı O. Rescher tarafından Almanca'ya (bk. Sezgin, II/2, s. 38), muallakası da diğer muallakalarla birlikte veya müstakil olarak çeşitli Batı dillerine tercüme edilmiştir (bk. *a.g.e.*, II/1, s. 74-75, 77, 81).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, s. 157-160; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Beyrut 1407/1986, XI, 44-45, 54-63; Merzübânî, *Mu'cemü's-su'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354 → Beyrut 1402/1982, s. 22-203; Zevzenî, *Şerhu'l-mu'allakât*, Beyrut, ts. (Mektebetü Dâri'l-Beyân), s. 117-135; Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu'l-kasâ'idil-'aşr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1384/1964, s. 22-24; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, I, 517-520; Mustafa el-Galâyîni, *Ricâlü'l-mu'allakâtil-'aşr*, Beyrut 1331/1913, s. 188-208; Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyâtı Arabiyye*, İstanbul 1332, I, 756-794; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 51 vd.; *GAL* (Ar.), I, 103; Sezgin, *GAS* (Ar.), II/1, s. 74-75, 77, 81; II/2, s. 36-38; C. Zeydan, *Âdâb* (Dayf), I, 122-124; Tâhâ Hüseyin, *Fil'Edebi'l-câhilî*, Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 243-250; Ahmed b. Emîn eş-Şenkitî, *Şerhu'l-mu'allakâtil-'aşr ve ahbârü'su'arâ'ihâ*, Beyrut 1405/1985, s. 85-97; Blachère, *Târîhu'l-edeb*, s. 283; a.mlf., "Amr b. Kulthüm", *El²* (Fr.), I, 465; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, I, 142-145; K. A. Fariq, "Pre-Islamic Arabic Poetry and Poets", *Studies in Islam*, IV/4, New Delhi 1967, s. 197-201; A. Haffner, "Amr", *İA*, I, 413-414; H. Kindermann, "Se'fine", *İA*, X, 311-312.

MUHARREM ÇELEBİ

AMR b. LEYS

(عمرو بن ليث)

(ö. 289/902)

Saffârî emîri (879-902).

Doğum tarihi bilinmemektedir. Saffârîler hânedanının kurucusu olan kardeşi Ya'küb b. Leys'in Sistan'da hâkimiyeti ele geçirmesinden sonra onun seferlerine katılmaya başladı. 259'da (873) Tâhirîler'in başşehri Nişâbur'u zaptetti, iki yıl sonra da Herat valiliğine tayin edildi. Ya'küb b. Leys'in ölümü üzerine kardeşi Ali'yi bertaraf ederek hânedanın başına geçti (265/879). Halife Mu'temid'e elçi gönderip itaat ve bağlılığını bildirdi. O da Horasan, Fars, Kirman, İsfahan, Sistan ve Sind'i Amr'ın idaresinde bıraktı. Ayrıca Bağdat ve Sâmerre sâhibü's-şurta*lığını da verdi ve Haremeyn'de bir temsilci bulundurmasına razı oldu. Bunun üzerine Amr, Ubeydullah b. Abdullah'ı Bağdat sâhibü's-şurta*lığına tayin etti. Ebü's-Sâc'ı da Haremeyn temsilcisi olarak Mekke'de görevlendirdi.

Amr ilk yıllarında iç karışıklıklarla uğraşmak zorunda kaldı. İlk iş olarak, hânedanı ele geçirmek isteyen ve bu maksatla isyankâr bir tavır takınan kardeşi Ali'yi tevkiif etti. Vaktiyle Tâhirîler'in hizmetinde iken daha sonra Ya'küb b. Leys'in emrine giren Emîr Ahmed b. Abdullah el-Hucistânî Nişâbur'da isyan ederek Tâhirîler adına hutbe okutunca Amr derhal onun üzerine yürüdü, fakat yapılan savaşta mağlûp oldu (6 Zilhicce 266/18 Temmuz 880) ve Herat'a çekildi. Fars Valisi Muhammed b. Leys Bağdat'a göndermesi gereken haracı ödemeyince Fars üzerine yürüdü. Vali esir alınıp İstahr'daki karargâhı yağmalandı (881). Amr bu zaferden sonra Dülefilîr'in İsfahan valisi Ahmed b. Abdülazîz'den de 30.000 dirhem haraç olarak değerli hediyelerle birlikte toplam 4 milyon dirhem haracı Abbâsî halifesinin nâibi Muvaffak'a gönderdi. Ahmed el-Hucistânî'nin ölümünden sonra Toharistan'da bulunan Emîr Ebü Talha ile ittifak yaparak Horasan'a hâkim oldu (882). Fakat bu defa Tâhirîler'in eski bir taraftarı ve Hucistânî'nin başkumandanı Râfi' b. Leys Herat ve Nişâbur'da Tâhirîler adına hutbe okutarak Horasan'daki Saffârî hâkimiyetini tehdide başladı. Ebü Talha da Merv'de bağımsız hareket etmeye kalkınca üçlü bir mücadele dönemi başladı. Amr bu sırada Zencî isyanına yardımcı olmakla suçladığı Râmhürmüz Emîri Muhammed b. Ubeydullah üzerine bir ordu sevketti. Muvaffak bu olay üzerine Amr'a yeni bir menşur* göndererek bölgedeki hâkimiyetini onayladı. 883 yılında Râfi' b. Herseme Horasan'da oldukça güçlenmişti. Halifenin veziri Saîd b. Mahled ile bir kısım halk da sürekli olarak Amr aleyhinde şikâyette bulunuyordu. Bu gelişmeler karşısında Muvaffak Amr'ı emirlikten azlederek yerine Muhammed b. Tâhir'i tayin etti (271/884-85). Ahmed b. Abdülazîz Fars ve Kirman'a vali tayin edildi. Bu terslikler Amr ile oğlu Muhammed'i 272 yılı başlarında (885 yazı) acele Fars'a gitmeye zorladı. Amr halifenin emîri Tark b. Abbas'ı mağlûp ettiyse de Ahmed b. Abdülazîz karşısında tutunamayarak Sircan'a çekildi ve Fars halifenin oğlu Mu'tazid'in eline geçti. Amr 887'de Fars'ı bir kere daha işgal etti. Bunun üzerine Muvaffak bizzat sefere çıktı ve Amr'ı geri çekilmek zorunda bıraktı. Fakat onu takip etme cesaretini gösteremedi.

Suriye ve el-Cezîre'de Tolunoğulları ve Bizans'ın tehditlerine mâruz kalan Mu-